

De Petrarcae *Africa* in *Davidiade* Marci Maruli Spalatensis

Neven Jovanović
Universitatis Zagradiensis Facultas philosophica
neven.jovanovic@ffzg.unizg.hr

Aquis Sextiis, XVII Kal. Sext. anno MMXXV

Locuturus sum hodie, hic in Comitatu Provinciae hospes atque advena, de opere epico hospitis in eo comitatu alterius, sed longe illustrioris. Etenim locuturus sum de poemate *Africa* poetae Itali Francisci Petrarcae. Locuturus sum etiam de altero poeta, decem lustris post Petrarcam nato, qui hunc Comitatum Provinciae numquam vidit, sed qui, ut ostendam, *Africam* Petrarcae legebat et memoriter tenebat. Nomen est ei poetae Marcus Marulus, natus est et vixit Spalati in Dalmatia, et verbis versibusque *Africae* in proprio poemate epico *Davidiade* componendo usus est. Ideo praecipua est quae me in hac indagatione detinet quaestio: quam rationem habeat *Davidias* cum *Africa*?

Narrabo primum pauca de Marulo et *Davidiade*, deinde de Maruli lectionibus et versionibus aliarum Petrarcae operum. Tum considerabo *Africae* et *Davidiadis* similitudines et dissimilitudines.

Marcus Marulus (Croatice Marko Marulić) natus est Spalati anno millesi-

mo quadrigentesimo quinquagesimo (1450), mortuus ibidem anno millesimo quingentesimo vicesimo quarto (1524). Humanista erat, fidelis Christianus, et poeta. Scribebat et cantabat Latine, Croatice, Italice. Carmen eius epicum *Juditha*, de Iudith heroina Biblica, scriptum Croatice anno millesimo quingentesimo primo (1501) et typis editum anno millesimo quingentesimo vicesimo secundo (1522), hodie putatur esse principium litterarum Croaticarum; nec est opus Croatice scriptum primum, nec poema primum, neque typis editum primum, sed opus est maius, maturissimum, artificiose expolitum.

Latine autem edidit Marulus duos praecipuos libros religiosos, pluries repetitos, primum *De institutione bene beateque vivendi per exempla sanctorum* (primum editum Venetiis, anno millesimo quingentesimo septimo 1507) et deinde *Evangelistarium* (primum Venetiis, anno millesimo quingentesimo decimo sexto 1516). Composuit inter alia etiam dialogum theologi et poetae de Hercule a Christicolis superato, vertit e sermone Croatico in Latinum historiam brevem regum Croatiae et Dalmatiae, inscriptiones antiquas commentavit, epistolam ad Adrianum VI pontificem maximum typis publicavit.

Praecipuum poema Latinum Maruli sunt *Davidiadis* libri XIV, ubi vita biblici regis Davidi a iuventute usque ad mortem narratur secundum libros Veteris instrumenti Samuelis et Regum; Davidis res gestae interpretantur etiam allegorice, cum David putatur personam gerere Christi. Quod opus, compositum ab anno millesimo quingentesimo decimo (1510) usque ad annum

millesimum quingentesimum decimum septimum (1517), Marulus cardinali Dominico Grimani dedicavit. Sed Marulo vivo *Davidias* typis edita non erat, et plus quam quattuor saeculis in autographo codice unico latebat (qui codex hodie est in Bibliotheca Turinensi). Anno millesimo nongentesimo quinquagesimo quarto (1954) Zagrabiae Josip Badalić editionem principem publicavit. Post Badalić vidit *Davidias* nihilo minus quam octo editiones; novissimam paravit vir doctus Edward Mulholland et Gandavi apud LYSA editores publici iuris fecit anno proximo bis millesimo vicesimo quarto (2024). Mulhollandi editio *Davidiadis* versionem primam Anglicam in lucem edidit, ideoque laudabilis est. Sed affert etiam ad textum Latinum apparatus locorum similium. In eo apparatu ad septingentos locos *Davidiadis* citantur verba similia ut auctorum Maruli aequalium, ita eorum qui ante Marulum vivebant. Inter quos Petrarca est, cuius *Africae* triginta quinque loci ad quadraginta quinque versus *Davidiadis* adducuntur. Ii loci initium meae investigationis praeberunt. Quid enim ii sibi velint? Quam rationem habeat *Davidias* cum *Africa*, duo carmina quomodo comparentur?

Petrarca Marulo alienus non erat. Marulus *Evangelistarium* suum, qui liber anno millesimo quingentesimo decimo sexto (1516) typis editum est, clausit vertendo in elegos Latinos cantilenam Petrarcae de beata Maria matre semper virgine (canzone *Vergine bella*), quae *Canzoniere* Petrarcae in fine coronat. Eam versionem Marulus concivi suo, Hieronymo Papali Spalatensi, cytharistae eximio, epistola brevi dedicavit. Croatice autem cecinit Marulus

dialogum quendam rationis et hominis, ubi locos aliquot libri Petrarcae *De remediis utriusque fortunae* tradidit. Praeterea, ut Petrarca operi suo titulum *De viris illustribus* indiderat (ipse Cornelium Nepotem et Hieronymum secutus), ita nominavit Marulus suum *De veteris instrumenti viris illustribus*. Sed opera Petrarcae desunt in inventariis bibliothecae Maruli eius testamento annexis, ubi libri ad ducentos notantur.

Argumento et narratione *Africa* et *Davidias* dissimiles sunt. In novem libris *Africae* res una et unica narratur, e Livii Romana historia sumpta. Ea est Scipionis apud Zamam pugna cum Hannibale. Ita narrati sunt belli Punici tantum quinque anni, ab anno ducentesimo sexto (206) a. Chr. n. usque ad annum ducentesimum primum (201). In *Davidiadis* autem quattuordecim libris tota vita Davidis exponitur inde a Samuele Saulem regem de inobedientia obiurgante usque ad Davidis mortem post quadraginta annos regni; in toto auctori narrandi erant anni circa quinquaginta quinque. Interea *Davidiadis* fabula exponitur chronologice ab ovo usque ad mala, dum in *Africa* quandoque referuntur res iam praeteritae – ut obitus patris et patruus Scipionis – quandoque etiam futurae, ut Petrarcae ipsius vita et eius Romanus triumphus. In *Africa* narrat non solum poeta, sed narrant etiam carminis personae (exempli gratia Laelius et Ennius); in *Davidiade* verro narrat auctor et nemo alius.

Utrumque poema etiam alterum sensum praeter proprium ostendit. Notavit Elisabeth Klecker anno bis millesimo primo (2001) in *Africa* typologice

bellum Punicum secundum esse signum Christianisationis mundi; pietatem Scipionis, praecursoris et figurae Christi, pugnare cum contemptu dei Hannibalis, et victoriam Zamensem stare pro salute humana, pro victoria boni super malum. Is alter sensus in Africa paucis tantum locis lucidius subicitur. *Davidiadi* adiuncta est ampla *Tropologica expositio* soluta oratione scripta, ubi Marulus totam historiam Davidis in veteri instrumento docet figuram esse historiae Christi in novo (ut annuntiavit ipse in epistula ad Grimanum). Davidem putat Marulus personam gerere Christi, Saulem autem Iudaeos significare, et prophetarum dicta factaque auctoritatem utriusque Legis. Ideo Davidis res gestae continuis translationibus interpretantur. Ita, exempli gratia, David cum Bersaba Uriae uxore adulterium committens et ipsum Uriam occidens hoc modo aperitur: Bersaben Sanctam scripturam esse; scripturam istam Uriae esse uxorem. Urias interpretatur *lux mea Dei*, quia scriptura sola est quae mentem credentis illuminat, sola quae ipsam caritatis igne accendit. Illuminatorum igitur et caritate ardentium uxor est Bersabe. Hanc adamavit Christus dicens: *Scrutamini Scripturas, ipsae enim sunt quae testimonium perhibent de me.*

In *Africa* et in *Davidiade* aliter tractantur heroes et dei. In scaenam *Africae* prodeunt Iuppiter et alii dei gentilium, quamquam is Iuppiter se in carmine ut deus Christianorum revelat, explicans in libro septimo (Afr. 7, 710) ante deas Romam et Carthaginem propositum *mortalia membra sponte subire sua*. Deos vero gentilium Marulus in *Davidiade* pluries aperte et obstinate negavit,

dicens exempli gratia in suo libro septimo: *Non numina celsi / Invoco Parnasi
lotosve Helicone sorores , / Sed vos , divinas carites , quae culmine lapsae / aetherio
colitis Iordanis fluminis undas.* – In *Africa* multis versibus describuntur Scipio-
nis ut virtutes, ita pulchritudo corporea (quam enarrat Laelius libro quarto
carminis), et Scipio ut heros vitiis omnino caret. Davidis autem forma semel
tantum et succinctissime notatur (ut juvenis, David. 1, 142-143). Virtutes
eius praecipuas quidem enumerat Marulus: magnanimitatem, pietatem, hu-
militatem, clementiam, constantiam et paenitentiam promptam; paenitentia
autem indicat Davidem aliquoties peccasse. Quippe qui adulterium, ut me-
moravi, commisit, insuper maritum mulieris quam concupiverat occidi fecit,
deinde populos superbe numerare statuit; erravit etiam in eo quod filium
Ammonem, qui sororem Thamar vitiavit, non punivit. David ideo heros est
certe (*virtutibus et pietate ingens*), sed heros imperfectus, quia: *nulli hominum
mortali in corpore mores / Esse adeo exacti possunt, quin labe notentur / Interdum
culpa* (David. 13.220-222).

Fabula *Africae* episodiis componitur quorum paria in *Davidiade* desunt. Talia
sunt somnia (Scipionis et Ennii); cena (Syphacis et Laelii); tragoedia amoris,
mortis et catabaseos pulcherrimae heroidos (Sophonisbae); navigatio (Han-
nibalis); appellatio ad Iovem (dearum Romae et Carthaginis); ecphrasis ur-
bis (Romae, Afr. 8.857-956). Iis omissis addidit Marulus ecphrasim Goliae,
monstri hominis, et narravit de maga quae Sauli futura praedicat (similis
est Erichthoni apud Lucanum, sed etiam anibus in elegia amatoria); etiam

cum pulchras feminas in scenam adduxit, ut Micholan et Bersaben, earum pulchritudinem corporalem seu paucis verbis exposuit, seu indicavit tantum commemoratione Actaeonis iudiciiue Paridis – significans eodem tempore pulchritudinem femineam laqueum et sagenam esse.

In *Africa* multum et libenter auctor de se ipso loquitur, inter alia inducens Ennium qui in somnio vidit et praedixit ipsum Petrarcam et ipsissimum carmen *Africae*. Marulus ut auctor de se ipso in *Davidiade* tacet.

Cum iis omnibus duo poemata inter se dissimilia sunt, concinunt tamen conformationibus verborum, praesertim in initio versuum et in clausula eorum. Tales conformationes, ut dixi, notavit Mulholland in apparatu ad quadraginta quinque versus *Davidiadis*, adducens ad eos *Africae* triginta quinque versus. Sed non aperuit Mulholland condiciones quibus locos similes recognovisset. Incommodum, quia, cum ad aliquos versus *Davidiadis* loci plures, et plurium operum adnotantur, nescio an res agatur de communi, ut ita dicam, dictione poetica. Qua de causa necesse erat obrussam sive experimentum facere, contextus locorum notatorum accuratius considerare, immo vero et ulterius inquirere in collectionibus digitalibus litterarum Latinarum. Quo modo quatuor, ut ita dicam, manipulos dictionum inveni. Eorum exempla in chartis videte.

Manipulo primo (exempla 1 et 2) continentur dictiones epicae communes, inveniendae tum apud poetas Romanos, tum apud Neolatinos plures. Mani-

pulo vero secundo continentur dictiones quas tantum in *Africa* et *Davidiade* legi, nullo alio loco; sunt ergo verae reclamations Petrarcae apud Marcum Marulum. In talibus quidem aliquando Marulus verba servat, sententiam autem mutat (vide exempla 4 et 5). In manipulo tertio posui dictiones *Africae* et *Davidiadis* quarum similes non in poesi, sed in prorsa oratione notaveram. Manipulus quartus et postremus continet dictiones quas non inveneram apud auctores Romanos antiquos, sed videram saepius apud Neolatinos, cum post Petrarcam, tum etiam post Marulum – unde mihi videtur conformatio verborum Petrarcae vivere porro apud alios auctores, fortasse etiam roborata usu et paradi-gmate Baptistae Mantovani, poetae clarissimi, Maruli coetanei (qui vixit ab anno millesimo quadringentesimo quadragésimo octavo, 1448, usque ad annum millesimum quingentesimum quinquagesimum sextum, 1516). In limine cito versus *Africae* (2.481-485) quibus praecipue animadverterat Marulus, ita ut eius loci alia verba aliis versibus *Davidiadis* reclamarentur.

Conclusurus sum. *Davidias* testificatur Marcum Marulum legisse *Africam* Petrarcae (fortasse in libro typis edito anno 1501), immo legisse attente et memoriter. Invenimus enim in *Davidiade* conformationes verborum carminis Petrarcae nullo in alio opere reclamatas. Sed *Davidias* ipsa opus est longe dissimile *Africae* (quamvis ambo similia sint sensibus allegoricis latentibus). Nam cum *Africa* narrat et argumenta praebet carminis epici more Vergiliano compositi, Marulus libros Veteris instrumenti exposuit simplicius, secutus in eo carmina epica Christiana, ut sunt Juvenci *Evangeliorum* libri IV.